

جنگ آذربایجان و ارمنستان را محکوم کنیم و در شوهای این حکومت‌های جنگ‌طلب شرکت نکنیم!

بهرام رحمانی

bahram.rehmani@gmail.com

در چهارمین روز جنگ میان ارمنستان و آذربایجان، هیچ نشانه‌ای از تمایل به آتش‌بس دیده نمی‌شود. در حالی که شورای امنیت خواستار توقف فوری درگیری‌ها شده و اتحادیه اروپا وضعیت را «بسیار نگران‌کننده» توصیف کرده، آذربایجان‌ها می‌گویند که نبرد را برای پس گرفتن قره‌باغ ادامه می‌دهند. دولت ارمنستان نیز در راه روی هر نوع مذاکره بسته است. تا روز چهارشنبه ۳۰ سپتامبر-۹ مهر، بعد از چهار روز جنگ، آمار رسمی تلفات از سوی منابع بی‌طرف ۹۸ نفر اعلام شده است: ۸۱ تن نیروی ارمنی (نیروهای قره‌باغ) و ۱۷ نفر غیرنظامی (در دو طرف). آذربایجان می‌گوید که هیچ تلفات نظامی نداشته است.

شورای امنیت سازمان ملل متحد شامگاه سه‌شنبه ۲۹ سپتامبر ۲۰۲۰ در بیانیه‌ای که در پایان نشست فوق‌العاده این شورای که در پاسخ به درخواست کشورهای اروپایی عضو این شورا برگزار شده بود، خواهان «توقف فوری درگیری‌ها» میان کشورهای آذربایجان و ارمنستان شد.

شورای امنیت با اجماع کشورهای عضو خواهان توقف فوری درگیری‌هایی شد که برای سومین روز متوالی در اقلیم ناگورنو قره‌باغ مورد مناقشه میان جمهوری‌های آذربایجان و ارمنستان جریان دارد.

اعضای شورای امنیت در این بیانیه گفتند که آن‌ها از «فراخوان دبیرکل سازمان ملل خطاب به طرف‌های درگیر برای توقف فوری جنگ، تنش‌زدایی و بازگشت بدون تاخیر به مذاکرات سازنده حمایت می‌کنند.»

بیانیه ریاست شورای امنیت در پایان نشست فوق‌العاده این شورا صادر شد که در پاسخ به درخواست کشورهای اروپایی عضو شورای امنیت از جمله استونی، آلمان، فرانسه و بریتانیا برگزار شده است.

در این بیانیه همچنین آمده که اعضای شورای امنیت «به‌شدت توسل به زور را محکوم کرده و از وقوع خسارت‌های جانی و خسارت‌های انسانی در میان غیرنظامیان ابراز تاسف کردند.»

اعضای شورای امنیت درباره گزارش‌های وارده درباره اقدامات نظامی گسترده در طول خطوط تماس در اقلیم ناگورنو قره‌باغ در منطقه قفقاز جنوبی ابراز نگرانی کردند.

در آخر این بیانیه «اعضای شورای امنیت حمایت کامل‌شان از نقش محوری روسای شرکت‌کننده در گروه مینسک (ایالات متحده آمریکا، روسیه و فرانسه) وابسته به سازمان امنیت و همکاری در اروپا را اعلام و خواهان همکاری‌های تنگاتنگ دو طرف برای از سرگیری فوری گفتگوهای بدون پیش شرط شدند.»

شایان ذکر است نیروهای نظامی ارمنستان و آذربایجان از روز یک‌شنبه درگیری‌های خونینی را در اقلیم ناگورنو قره‌باغ آغاز کردند که از سال ۲۰۱۶ تاکنون بی‌سابقه بوده است.

اما سران جمهوری آذربایجان و ارمنستان با گذشت سه روز از درگیری‌های سنگین در منطقه ناگورنو قره‌باغ ضمن رد مذاکرات صلح یکدیگر را به کارشکنی در مسیر انجام گفتگوها متهم کردند.

به‌گفته نیکول پاشینیان، نخست‌وزیر ارمنستان سخن گفتن از مذاکره کشورش با باکو و نشست سه‌جانبه احتمالی با حضور روسیه در شرایطی که درگیری‌ها ادامه دارد «بی‌مورد» است.

از سوی دیگر الهام علی‌اف، رییس جمهوری آذربایجان در گفت‌وگو با یک شبکه تلویزیونی روسیه ارمنستان را به کارشکنی در برگزاری مذاکره بین دو طرف متهم کرد و گفت: «نخست‌وزیر ارمنستان به‌طور علنی می‌گوید قره‌باغ بخشی از ارمنستان است. در این صورت درباره چه مذاکره‌ای می‌توان سخن گفت؟»

روسیه که با هر دو کشور روابط حسنه دارد در واکنش به بحران کنونی خواستار «توقف فوری» درگیری‌ها شده است.

در پایان هفته گذشته، باکو و ایروان یکدیگر را به آغاز خصومت متهم کردند. حکومت نظامی و بسیج عمومی در ارمنستان اعلام شد. در آذربایجان نیز مقررات منع رفت‌وآمد و بسیج تعدادی از نیروها اعلام شده است. این‌که ترکیه (عضو ناتو) به‌طور فعال از آذربایجان حمایت می‌کند، اوضاع را وخیم‌تر کرده است. گزارش‌ها حاکی است درگیری نظامی در منطقه ناگورنو قره‌باغ که از روز یک‌شنبه آغاز شده با شدتی فزاینده ادامه دارد. با وارد شدن جنگ قره‌باغ به چهارمین روز خود، وزارت دفاع جمهوری آذربایجان می‌گوید از زمان آغاز درگیری بین این کشور و نیروهای ارمنی، حداقل ۲۳۰۰ سرباز ارمنی توسط نیروهای آذربایجانی کشته یا زخمی شده‌اند. به‌گزارش خبرگزاری آناتولی، بیاتیه این وزارت می‌افزاید: «۱۳۰ تانک و خودروی زرهی، بیش از ۲۰۰ سامانه توپخانه‌ای و موشکی، حدود ۲۵ سامانه پدافند هوایی، شش مفر فرماندهی و دیدبانی، پنج انبار مهمات، ۵۰ قبضه سلاح ضد تانک و ۵۵ خودرو نیز منهدم شد.»

این در حالی است که نیروهای ارمنی در ناگورنو قره‌باغ می‌گویند که طی چهار روز گذشته ۸۴ نفر از نیروهای نظامی‌شان کشته شده‌اند.

در حالی که آذربایجان از کشته‌شدن ۱۲ غیرنظامی در منطقه خود خبر داده اما هیچ‌گونه گزارشی از تلفات نظامی خود اعلام نکرده است.

هر دو طرف درگیری، ادامه حملات چندجانبه طی روز چهارشنبه را در امتداد خط مقدم جبهه تایید کردند. به‌گزارش خبرگزاری‌ها، اکنون دامنه این جنگ بسیار گسترده شده و این تهدید وجود دارد که به مرزها و خاک دو کشور جمهوری آذربایجان و ارمنستان کشیده شده و تبدیل به جنگی تمام‌عیار بین این دو جمهوری سابق شوروی بشود. نخست‌وزیر ارمنستان، نیکول پاشینیان، که روز سه‌شنبه با ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهور روسیه تلفنی صحبت کرد، می‌گوید که در این مرحله تصمیم درخواست کمک براساس یک پیمان امنیتی امضاء شده در دوره پس از اتحاد جماهیر شوروی را ندارد، اما احتمال انجام این کار را رد نکرد.

از سوی دیگر حکومت ترکیه، جمهوری آذربایجان را به‌تصرف قره‌باغ کوهستانی تشویق می‌کند. رجب طیب اردوغان، رئیس‌جمهور ترکیه روز دوشنبه گفت جمهوری آذربایجان «باید امور را به دست خود بگیرد» و «ترکیه به ایستادگی در کنار... آذربایجان با تمام منابع و با جان و دل ادامه خواهد داد.»

بی‌تردید جنگ‌ها خانمانسوز و دودمان برانداز هستند به‌همین دلیل، هیچ فرد آزادی‌خواه و انسان‌دوست هرگز وارد جبهه‌های جنگ‌های دولت‌ها نمی‌شود اما هم‌زمان علیه طرفین جنگ موضع ضدجنگ می‌گیرد و برای خاتمه دادن به جنگ، بی‌وقفه تلاش و مبارزه می‌کند.

در مناقشه سه دهه آذربایجان و ارمنستان بر سر قره‌باغ، همانند جنگ داخلی سوریه، حکومت روسیه و ایران از ارمنستان و ترکیه از آذربایجان دفاع می‌کنند. در جنگ داخلی نه ساله سوریه روسیه و ایران از حکومت سوریه و ترکیه از مخالفان آن حمایت می‌کنند. در عین حال هر سه حکومت روابطه نزدیکی نیز با همدیگر دارند.

درگیری میان آذربایجان و ارمنستان در منطقه کوهستانی قره‌باغ برای پنجمین روز متوالی ادامه دارد. در این میان یک موشک به خاک ایران اصابت کرده است.

در حالی که در این روزها روسیه و ایران نسبت به آغاز جنگ قره‌باغ محافظه‌کارانه برخورد کرده‌اند اما حکومت ترکیه صراحتاً از جمهوری آذربایجان دفاع کرده است.

ترکیه اصلی‌ترین متحد آذربایجان به‌شمار می‌رود، اردوغان با بیان این که «بار دیگر حمله روز گذشته ارمنستان به آذربایجان را محکوم می‌کنم»، گفت: «ترکیه با تمام توان و قلب خود همچنان در کنار کشور دوست و برادر آذربایجان خواهد ماند.»

بحران قره‌باغ بحران تازه‌ای نیست و در سال‌های اخیر، همیشه آتش‌بس از سوی طرفین درگیری در مناقشه قره‌باغ، یعنی حکومت‌های آذربایجان و ارمنستان زیر پا گذاشته شده است. اما اکنون ۵ روز است که ما شاهد جنگی هستیم که معلوم نیست کدام طرف آن را شروع کرده است. گروه مینسک هم عملاً نظارتی ندارد و این خطر اکنون وجود دارد که بحران قره‌باغ از کنترل خارج و به یک جنگ تمام‌عیار تبدیل شود.

در درجه نخست روسیه و ترکیه به‌عنوان عامل خارجی نقش تعیین‌کننده‌ای در این مناقشه دارند و در گام بعدی حکومت اسلامی ایران.

حکومت اسلامی ایران، در حالی که با ارمنستان روابط بسیار نزدیکی دارد اما اختلافاتی با باکو دارد. حکومت اسلامی ایران، اختلافات شدیدی در برخورد حکومت آذربایجان با گروه‌های مذهبی و تلاش حکومت اسلامی برای نفوذ در میان شیعیان آذربایجان، رژیم حقوقی دریای خزر و ... اما اختلافی با ایروان ندارد.

آریک هارتونین، رهبر ارمنیان در منطقه قره‌باغ در یک نشست مطبوعاتی گفت: «این جنگ مسئله مرگ و زندگی است.» آنتونیو گوترش، دبیرکل سازمان ملل با ابراز «نگرانی شدید» نسبت به دور تازه درگیری‌ها در قره‌باغ و محکوم کردن به کارگیری خشونت از هر دو طرف خواست تا این نبرد را هرچه سریع‌تر پایان دهند و بدون اتلاف وقت به میز مذاکره بازگردند. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در ژنو نیز ضمن ابراز نگرانی نسبت به آثار انسانی اوج‌گیری مخاصمه در خطوط مقدم درگیری‌ها در منطقه ناگورنو-قره‌باغ، با اشاره به گزارش‌های دریافت شده از وجود غیرنظامیان در میان مصدومان هر دو طرف خواستار آن شد که طرفین درگیری‌ها غیرنظامیان را مورد حمله قرار ندهند.

مارتین شوپ، مدیر منطقه‌ای کمیته بین‌المللی صلیب سرخ گفت: «ما بر تعهدمان بر کمک‌رسانی و حمایت از افراد متأثر از شدت گرفتن این درگیری، و همین‌طور بر ایفای نقش به‌عنوان یک میانجی بی‌طرف تصریح داریم. ما از طرف‌ها می‌خواهیم که تمامی تلاش ممکن خود را در هر زمان برای پابندی به اصول حقوق بین‌المللی بشردوستانه انجام دهند.»

دولت ارمنستان غروب یکشنبه گذشته از حمایت و پشتیبانی ترکیه از نیروهای نظامی آذربایجان خبر داد. وزارت دفاع ارمنستان اعلام کرد که نیروهای نظامی آذربایجان از جنگ‌افزارهای ساخت ترکیه در حملات خود استفاده کرده‌اند. حتی گفته می‌شود که از پهپادهای نظامی ترکیه در این درگیری‌ها استفاده شده است.

سفیر ارمنستان در روسیه نیز پیش‌تر گفته بود که ترکیه حدود چهار هزار جنگجوی خود را از شمال سوریه به آذربایجان فرستاده است. روز دوشنبه اما الهام علی‌اف، رئیس‌جمهوری آذربایجان این خبر را تکذیب کرد. او اعلام این موضوع را «یک اقدام تحریک‌آمیز دیگر از سوی ارمنستان» دانست و آن را «کاملاً بی‌پایه» خواند.

پیش‌تر نیز رجب طیب اردوغان، گفته بود «حمله ارمنستان به آذربایجان» بار دیگر اثبات کرد که این کشور «بزرگ‌ترین تهدید علیه برقراری صلح و آرامش در منطقه» است.

منطقه کوهستانی قره‌باغ که تحت کنترل ارمنستان است ۱۴۵ هزار نفر جمعیت دارد و از نظر حقوق بین‌الملل بخشی از خاک آذربایجان محسوب می‌شود. این منطقه دهه‌هاست که محل مناقشه دو کشور آذربایجان و ارمنستان است.

قره‌باغ که اکثریت جمعیتش ارمنی است، از زمان اتحاد جماهیر شوروی بخشی از جمهوری آذربایجان محسوب می‌شد. اما به موازات روند فروپاشی شوروی، قره‌باغ تمایل خود را به استقلال و یا پیوستن به ارمنستان نشان داد و سرانجام در سال ۱۹۹۱ به‌طور یکجانبه اعلام استقلال کرد، ولی این استقلال از سوی سازمان ملل پذیرفته نیست.

بحران قره‌باغ در سال ۱۹۸۸ آغاز شد و در سال ۱۹۹۴ به کمک گروه میانجی‌گر مینسک (آمریکا، روسیه و فرانسه) به پایان رسید. این بحران بیش از ۳۰ هزار قربانی بر جا گذاشته است.

درگیری در ناگورنو قره‌باغ از ۲۷ سپتامبر ۲۰۲۰ تشدید شد. آذربایجان و ارمنستان در تشدید درگیری همدیگر را متهم می‌کنند. بر اساس اطلاعات وزارت دفاع آذربایجان، در نتیجه اقدامات طرف ارمنی ساکنین غیر نظامی منطقه کشته شده‌اند.

الهام علی‌اف رئیس‌جمهوری آذربایجان نیز که ارمنستان را «متجاوز» خواند، برگزاری عاجل نشست شورای امنیت ملی را اعلام کرد و گفت «آذربایجان پیروز خواهد شد».

به گزارش خبرگزاری رویترز ارمنستان یکشنبه ۲۷ سپتامبر - ششم مهر اعلام کرد نیروهای آذربایجان منطقه مورد مناقشه قره‌باغ را گلوله‌باران کرده‌اند. هم‌زمان باکو ارمنستان را به گلوله‌باران مقر ارتش آذربایجان و غیرنظامیان متهم کرد.

هر دو طرف مدعی شده‌اند که طرف مقابل درگیری را آغاز کرده است. ارمنستان آذربایجان را به حمله هوایی و توپخانه‌ای به قره‌باغ متهم کرده و آذربایجان می‌گوید به گلوله‌باران نیروهای ارمنستان جواب داده است.

وزارت دفاع ارمنستان اعلام کرده است نیروهای این کشور در پاسخ به حملات آذربایجان و هدف قرار دادن غیرنظامیان در استپاناکرت، مرکز قره‌باغ، سه تانک را منفجر کرده و سه پهپاد و دو بالگرد نظامی را سرنگون کرده‌اند.

آذربایجان اما بیانیه وزارت دفاع ارمنستان را رد کرده و گفته «در خط مقدم احاطه کامل داشته است».

در اوایل روز یکشنبه، وزارت دفاع آذربایجان گفت که نیروهای مسلح ارمنستان به شهرک‌های واقع در خط تماس در قره‌باغ تیراندازی کردند، بر اساس گزارش‌های نخستین، در این حملات غیرنظامیان کشته شده‌اند. به گفته وزارت دفاع ارمنستان، قره‌باغ «تحت حملات هوایی و موشکی قرار گرفت».

وهرم پوگوسیان، دبیر مطبوعاتی رئیس‌جمهور جمهوری قره‌باغ کوهستانی، گزارش داد که شهرک‌های مسکونی در قره‌باغ از جمله پایتخت استپاناکرت، مورد آتش توپخانه قرار گرفت. کابینه وزیران ارمنستان نیز به دلیل اوضاع قره‌باغ، حکومت نظامی و بسیج عمومی اعلام کرد. باکو اعلام نمود که هیچ نیازی به بسیج نیروها نیست.

بنا به گزارش‌ها مجدداً جنگ بین ارمنستان و جمهوری آذربایجان شعله‌ور شده است. گزارش‌ها حاکی است که نیروهای ناگورنو قره‌باغ صبح روز یکشنبه شش مهر، چهار بالگرد نظامی جمهوری آذربایجان را در این منطقه سرنگون کردند. وزارت دفاع ارمنستان نیز از ساقط کردن ۱۵ هواپیمای بدون سرنشین و همچنین انهدام ۱۰ دستگاه تانک در این منطقه خبر داده است.

بنابر گزارش‌ها، مقام‌های ناگورنو قره‌باغ می‌گویند که نیروهای جمهوری آذربایجان بامداد یکشنبه در امتداد خط مقدم جبهه قره‌باغ و از جمله شهر اصلی این منطقه یعنی استپاناکرت - خان‌کندی اقدام به «بمباران» و «از جمله بمباران اهداف غیرنظامی» کرده‌اند.

نیکول پاشینیان، نخست‌وزیر ارمنستان، بامداد یکشنبه گفت که جمهوری آذربایجان به اهداف غیرنظامی در منطقه مورد مناقشه ناگورنو قره‌باغ حمله کرده است.

در بخشی از بیانیه امروز وزارت دفاع ارمنستان آمده است: «پاسخ ما متناسب (با این حملات) خواهد بود و مسئولیت کامل این وضعیت بر دوش رهبری نظامی-سیاسی آذربایجان است».

این بیانیه می‌افزاید: «در حال حاضر، ارتش جمهوری آذربایجان در صدد انجام اقدامات تلافی‌جویانه است و موقعیت عملیاتی کاملاً در کنترل نیروهای ما است.»

در همین حال، وزارت دفاع جمهوری آذربایجان اعلام کرد که «ضد حمله‌ای را با هدف فرونشاندن اقدام جنگ‌طلبانه ارمنستان و تضمین امنیت جمعیت (ساکن در منطقه)» ترتیب داده است. آذربایجان نیز اعلام کرد که درگیری اخیر در میان غیرنظامیان تلفاتی بر جای گذاشته است اما شمار دقیق آن هنوز مشخص نیست.

در ادامه تحولات مربوط به این منطقه، سرگنی لاوروف، وزیر امور خارجه روسیه، به‌عنوان کشور میانجی‌گر بین ارمنستان و آذربایجان، با وزاری خارجه این دو کشور و همچنین ترکیه تلفنی گفت‌وگو کرد.

مسکو نیز که در تلاش است تا روابط صمیمانه با دو طرف جنگ را حفظ کند و نقش داور بزرگ منطقه‌ای را داشته باشد، مواضعش به ارمنستان نزدیک‌تر است. هر دو کشور درگیر جنگ، عضو یک اتحاد نظامی تحت سلطه روسیه به نام سازمان پیمان امنیت جمعی هستند.

***

جنگ ارمنستان و آذربایجان از فوریه ۱۹۸۸ تا مارس ۱۹۹۴ در ناحیه قره‌باغ، واقع در جنوب غربی جمهوری آذربایجان، بین اکثریت ارمنی ساکن با پشتیبانی ارمنستان و جمهوری آذربایجان رخ داد. با بالاگرفتن درگیری، هرکدام از طرفین سعی در پاک‌سازی ملی مناطق تحت تصرف خود از نژاد دیگر کردند.

در نتیجه در جنگ قره‌باغ بیش از ۳۵ هزار نفر کشته شدند و بیش از ۸۰۰ هزار نفر در نواحی مورد مناقشه، آواره و مجبور به ترک وطن شدند. برای برقراری صلح دائمی و فراگیر در منطقه، تلاش‌های متعددی به‌عمل آمد و طرح‌های صلح مختلفی ارائه شد، ولی هیچ‌یک به نتیجه عینی و مورد انتظار نرسید و وضعیت حاکم بر منطقه همچنان نه جنگ و نه صلح است.

بحران قره‌باغ موجب قطع روابط دیپلماتیک جمهوری آذربایجان و ترکیه با ارمنستان، انسداد مرزها و شرایط جدید و شکننده‌ای را در فضای منطقه قفقاز جنوبی حاکم کرد. حضور و نقش آفرینی بازیگرانی نظیر ایران، ترکیه، روسیه، آمریکا، فرانسه، سازمان امنیت و همکاری اروپا و شورای امنیت سازمان ملل متحد در روند تحولات قره‌باغ موجب شد این بحران ابعاد منطقه‌ای و بین‌المللی به خود گیرد.

پس از اعلام آتش‌بس در ۲۴ دسامبر ۱۹۹۴ میلادی، شورای عالی قره‌باغ روبرت کوچاریان را به‌عنوان نخستین رییس‌جمهور آن‌جا انتخاب کرد و در ۳۰ آوریل ۱۹۹۵ میلادی دومین دوره انتخابات پارلمانی قره‌باغ برگزار شد. نخستین دوره انتخابات در ۲۸ دسامبر سال ۱۹۹۱ میلادی صورت گرفت.

چند سال پیش بود که ارمنستان و جمهوری آذربایجان بر سر تداوم آتش‌بس بین دو کشور به توافق رسیدند. در نشستی که به ابتکار آمریکا، روسیه و فرانسه در وین برگزار شد، الهام علی‌اوف، رییس‌جمهور آذربایجان و سرژ سرکیسیان، رییس‌جمهور ارمنستان برای نخستین بار پس از درگیری‌های خونین در منطقه قره‌باغ با یکدیگر دیدار کردند. روسای جمهوری دو کشور پس از تجدید قرارداد آتش‌بس پذیرفتند که سازمان امنیت و همکاری اروپا نظارت بر اجرای آتش‌بس را برعهده گیرد.

در اوایل آوریل ۲۰۱۶ درگیری‌های خونینی بر سر منطقه قره‌باغ میان دو کشور رخ داد که دست‌کم ۱۱۰ نفر از هر دو طرف کشته شدند. در پنجم آوریل با میانجی‌گری روسیه، هر دو کشور تن به پذیرش آتش‌بس دادند. اکثریت ساکنان قره‌باغ ارمنی هستند و این منطقه در دوران اتحاد جماهیر شوروی خودگردان بود. سه سال پس از فروپاشی شوروی در سال ۱۹۹۱، ارمنستان کنترل این منطقه را، که بخشی از جمهوری آذربایجان محسوب می‌شد در دست گرفت. در جریان جنگی که ۱۹۹۲ بر سر قره‌باغ بین دو کشور همسایه درگرفت و دو سال ادامه یافت حدود ۳۰ هزار نفر کشته و صدها هزار نفر آواره شدند.

ارمنستان و جمهوری آذربایجان سال ۱۹۹۴ بر سر برقراری آتش‌بس به توافق رسیدند اما در سال‌های گذشته بارها، و بار قبل سال ۲۰۱۶ این آتش‌بس نقض شده و امسال نیز این دومین بار است که آتش جنگ در این منطقه شعله‌ور می‌گردد.

***

شاید تا به حال این سنوال برایتان پیش آمده باشد که چرا هر از گاهی ارمنستان به آذربایجان حمله می‌کند و یا بالعکس این اتفاق رخ می‌دهد. شاید عجیب باشد اما این نزاع در یک قرن گذشته ریشه دارد و هنوز هم ادامه یافته است.

جنگ ارمنستان و جمهوری آذربایجان از سال ۱۹۱۸ میلادی تا ۱۹۲۰ میلادی اتفاق افتاد و نزدیک به دو سال طول کشید. با فروپاشی امپراتوری نیکلای دوم، انقلاب روسیه (۱۹۱۷) و ظهور دولت‌های مستقل در قفقاز در سال‌های آخر جنگ جهانی اول، رقابت در زمینه تسلط بر قره باغ و اختلاف مرزی، قومیتی و تاریخی در کوهستان زانگور (نخجوان) باعث درگیری‌های شدیدی میان اولین جمهوری ارمنستان و جمهوری دموکراتیک آذربایجان تبدیل شد.

این جنگ به‌عنوان بخشی از یک رشته عملیات جنگی در قفقاز (نبرد باکو، نبرد ساردارآباد، جنگ ارمنستان - ترکیه) به مدت چهار سال طول کشید.

در اوایل سده یازدهم میلادی انبوهی از اقوام ترک زبان به قفقاز نقل مکان کردند و بسیاری از اقوام بومی منطقه و از جمله ارمنیان و گرجی‌ها را از جلگه‌های حاصلخیز آن‌جا بیرون راندند. به‌این ترتیب تسلط و برتری ارمنی‌ها بر مناطق جلگه‌ای کم‌رنگ شد و جمعیت ارمنی قفقاز بیشتر در ارتفاعات و بخش‌های کوهستانی مستقر شدند.

تزار الکساندر دوم (روسیه) در ۹ دسامبر ۱۸۶۷ میلادی، قانونی را امضا و اعلام کرد به نام (اصلاحات اداری سرزمین قفقاز و

قققاز جنوبی) که از اول ژانویه ۱۸۶۸ میلادی به اجرا گذاشته شد. برپایه این قانون، استان‌های جدیدی در قفقاز جنوبی تشکیل شد. برپایه اصولی که در قانون یاد شده پیش بینی شده بود، مرزی بین نواحی مختلف چنان باید ترسیم و مشخص می‌شد که وسعت آن‌ها از ۷۵۰۰ کیلومتر مربع و جمعیت آن‌ها از ۱۰ هزار خانوار یا ۸۰ هزار نفر بالاتر نمی‌رفت؛ بنابراین هنگامی که در سال ۱۹۱۸ میلادی قفقاز از روسیه جدا و به سه جمهوری آذربایجان و ارمنستان و گرجستان تقسیم شد، تقسیمات اداری منطقه به هیچ‌وجه با ترکیب قومی آن همخوانی نداشت؛ در نتیجه این سه جمهوری گرفتار یک رشته برخوردهای مرزی شدند که مهم‌ترین و طولانی‌ترین آن، بر سر قره باغ کوهستانی بود.

قره‌باغ در شرق ارمنستان کنونی (شرق دریاچه سوان) بخشی از ایالت گنجه بود. گنجه، خود در ۱۸۶۸ میلادی از ترکیب ارتفاعات شرقی تفلیس و ایالت ایروان و مرغزارهای غربی ایالت باکو تشکیل شده بود که از دیدگاه ملی و جغرافیایی موجودیتی مصنوعی به شمار می‌رفت.

بر اساس آمار ۱۹۱۶ میلادی روسیه، تعداد مسلمان‌های گنجه در مجموع دو برابر مسیحیان آن منطقه بود، ولی در بخش‌های کوهستانی، ارمنی‌ها بیش از ۷۰ درصد از کل جمعیت آن مناطق را تشکیل می‌دادند؛ ولی از آنجایی که اکثر شهرستان‌های ایالت به‌نحوی تعیین شده بودند که از بلندی‌ها تا جلگه‌ها را دربر می‌گرفتند، در شهر شوشی ارمنی‌ها اکثریت قاطع اهالی را تشکیل می‌دادند. در قره‌باغ کوهستانی که شوشی و بخش‌هایی از گنجه هم شامل می‌شد، تقریباً ۱۶۵۰۰۰ نفر ارمنی و ۵۹۰۰۰ نفر مسلمان که ۲۰۰۰۰ نفر آن‌ها در حوالی شهر شوشی اقامت داشتند و ۷۰۰۰ نفر روس زندگی می‌کردند.

از نظر آذربایجانی‌ها، جلگه‌ها و ارتفاعات گنجه نه‌تن‌ها دو منطقه ناهمگون نبودند، بلکه اجزای مکمل یک موجودیت واحد را تشکیل می‌دادند. به عقیده آن‌ها در صورت انتزاع مناطق مرتفع از جلگه‌ها، تعداد بسیاری از دامپروران مراتع تابستانی گوسفند‌های خود را از دست داده و نابود می‌شدند.

آنچه ارمنی‌ها نیز برای حل‌وفصل این مسئله پیشنهاد کردند، مانند پیاده کردن یک طرح آبیاری در جلگه‌ها، استفاده از مراتعی در مناطق شمالی آذربایجان یا انعقاد معاهده‌ای میان ارمنستان و آذربایجان برای اعطای حق چرا به دام‌های آذربایجان در مراتع قره‌باغ (ارمنستان) هیچ‌یک مورد پذیرش آذربایجانی‌ها قرار نگرفت.

قره‌باغ به‌همان اندازه که از دیدگاه منافع استراتژیک برای ارمنی‌ها مهم است، برای آذربایجانی‌ها نیز اهمیت دارد. قره‌باغ مرز طبیعی مسلطی بود که اگر در اختیار قدرت دیگری قرار می‌گرفت، آذربایجان را در موقعیتی آسیب‌پذیر قرار می‌داد و برعکس.

ترکیه آشکارا حمایت کامل خود از آذربایجان را نشان داده و ایروان، آنکارا را به مداخله سیاسی و نظامی در درگیری متهم کرده است.

به گزارش گاردین، یک شرکت خصوصی امنیتی ترکیه‌ای اقدام به ایجاد یک پایگاه نظامی در شهر عفرین به‌منظور آموزش نیروهای شبه‌نظامی سوری جهت اعزام به باکو کرده است.

شبه‌نظامیان سوری از اواسط سپتامبر در این پایگاه آموزش دیده و ماهیانه بین ۷ تا ۱۰ هزار لیر ترکیه حقوق دریافت می‌کنند. دو برادر سوری در گفت‌وگو با گاردین گفتند که از ۱۳ سپتامبر در برنامه‌های آموزشی در عفرین شرکت کرده‌اند. این دو برادر ادعا کردند که رهبران شبه‌نظامیان سوریه به آن‌ها پیشنهاد کار در یک شرکت امنیتی متعلق ترکیه (برای کار در یک کشور دیگر) داده‌اند و به این منظور به عفرین رفته‌اند.

این دو برادر مدعی شدند که در عفرین با فرماندهان تیپ‌های سلطان مراد دیدار کردند و این فرماندهان پیشنهاد قراردادهای سه تا شش ماهه برای حفاظت از تاسیسات نفتی و دیگر نقاط حساس آذربایجان را با حقوق ماهیانه ۷ هزار تا ۱۰ هزار لیر مطرح کردند.

در این گزارش آمده که دست مزد وعده داده شده به آن‌ها در قیاس با حقوق ۴۵۰ الی ۵۵۰ لیر که توسط آنکارا به مخالفان بشار اسد و شورشیان سوریه پرداخت می‌شود به مراتب قابل توجه‌تر است.

جنگجوی دیگری به‌نام عمر در گفت‌وگو با گاردین از اعزام خود به عفرین به همراه ۱۵۰ هزار جنگجوی دیگر خبر داد و گفت: «هنگامی که ما برای اولین بار در مورد پیشنهاد کار در لیبی شنیدیم، مردم از رفتن به آن‌جا می‌ترسیدند، اما اکنون هزاران نفر می‌خواهند به لیبی یا آذربایجان بروند. این‌جا چیزی برای ما وجود ندارد.»

به‌گزارش برخی منابع غیررسمی پیش از این ۵۰۰ نفر از شبه‌نظامیان تیپ‌های سلطان مراد از جمله دو فرمانده ارشد در آذربایجان مستقر شدند.

به‌گزارش گاردین استقرار شبه‌نظامیان سوری در آذربایجان، پس از حوادث سوریه و لیبی، پرده دیگری از رقابت‌های آنکارا با مسکو است.

وزارت دفاع ارمنستان نیز اعلام کرده که یک فروند جنگنده «اف ۱۶» ترکیه، یک فروند «سوخو ۲۵» نیروی هوایی این کشور را سرنگون کرده است. با این حال معاونت اطلاع‌رسانی ریاست جمهوری ترکیه این ادعای ارمنستان را رد کرد.

برخی رسانه‌های خبری از کشته‌شدن خلبان جنگنده «سوخو ۲۵» ارمنستان خبر داده‌اند. وزارت دفاع ارمنستان در خصوص چگونگی سرنگونی هواپیمای سوخوی این کشور اعلام کرد که جنگنده ترکیه از فرودگاه گنجه در خاک جمهوری آذربایجان بلند شده و از حملات هوایی ارتش آذربایجان به مواضع ارمنستان در نزدیکی شهرواردینس حمایت هوایی می‌کرده است.

رجب طیب اردوغان، رئیس‌جمهوری ترکیه، با موضع‌گیری در صفحه توییتر خود اظهار داشت که آنکارا با آذربایجان اعلام همدستی می‌کند و به حمایت خود از این کشور ادامه می‌دهد.

اردوغان همچنین مردم ارمنستان را به ایستادگی «علیه رهبران‌شان که آن‌ها را به‌سوی فاجعه سوق می‌دهند» فراخوانده است. اردوغان گفت مردم ارمنستان باید زمام آینده‌شان را به‌دست بگیرند و اجازه ندهند که بازیچه شوند.

نیروهای ارمنستان و جمهوری آذربایجان بارها بر سر منطقه ناگورنو قره‌باغ با هم درگیر شده‌اند. زد و خورد های مرزی چند ماه اخیر شدیدترین درگیری از سال ۲۰۱۶ تلقی می‌شود. در آن درگیری نظامی ده‌ها نفر کشته شدند.

دو کشور از سال‌ها پیش بر سر منطقه قره‌باغ کوهستانی با هم اختلاف دارند. این منطقه با اکثریت ارمنی که بخشی از خاک آذربایجان است از زمان پایان جنگ در سال ۱۹۹۴ در کنترل ارمنستان قرار دارد. دو طرف در همان سال پیمان آتش‌بس امضاء کردند اما این پیمان نیز به اختلافات میان دو کشور پایان نداد.

آخرین بار، اوج درگیری‌های در فاصله روزهای ۲۲ تا ۲۴ تیر ماه سال جاری روی داد و شمار قربانیان دو طرف مجموعاً به ۱۶ کشته رسید که یکی از آن‌ها غیرنظامی بود.

کشته‌شدن ۱۶ تن در درگیری‌های اخیر بالاترین رقم در چهار سال اخیر به‌شمار می‌رود. پیش از این، بالاترین رقم تلفات مربوط به درگیری‌های سال ۲۰۰۸ بود.

آمریکا، روسیه، اتحادیه اروپا و ترکیه بارها خواستار خویشتن‌داری دو طرف شده‌اند، با این حال، اقدامات بین‌المللی برای پایان دادن به این بحران، تا کنون بی‌نتیجه مانده است.

وزارت خارجه روسیه از هر دو طرف خواسته درگیری‌ها را متوقف کنند و بر سر میز مذاکره بنشینند. اتحادیه اروپا نیز خواستار از سرگیری فوری گفت‌وگوها میان طرفین شده است. در ایران نیز سعید خطیب‌زاده، سخنگوی وزارت خارجه خواستار توقف فوری درگیری‌ها و آغاز گفت‌وگو بین دو کشور شد و اعلام کرد: «تهران آمادگی دارد از ظرفیت‌های خود به منظور برقراری آتش‌بس و گفت‌وگو استفاده کند.»

به‌گزارش خبرگزاری فرانسه اما حل‌وصی آکار، وزیر دفاع ترکیه از موضع‌گیری آنکارا به نفع باکو خبر داده و اعلام کرده است این کشور به صورت «همه‌جانبه» از آذربایجان حمایت می‌کند.

شایان ذکر است که حکومت ترکیه، در همه درگیری‌هایی که بین ارمنستان و آذربایجان رخ داده، همواره آتش‌بیار معرکه بوده است. برای مثال ترکیه و جمهوری آذربایجان رزمایش مشترکی را برگزار کردند که تا روز دهم اوت - ۲۰ مرداد ادامه یافت. این عملیات نظامی مشترک در چارچوب توافق‌های نظامی میان دو کشور انجام شده و توافق‌هایی که همواره گسترش می‌یابند.

نیروهای مسلح ارمنستان هم در روز ۲۳ ژوئیه - دوم مرداد تمرین‌های نظامی مشترکی را با روسیه آغاز کرده بودند. به‌گفته وزارت دفاع ارمنستان، در عملیات مشترک با روسیه پدافند هوایی، از جمله مبارزه با «هواپیماهای بدون سرنشین دشمن» و استفاده از هواپیماهای مشابه «برای شناسایی مواضع دشمن» تمرین شده است.

این رزمایش در چندین سطح برگزار می‌شود و همکاری‌های نظامی دو کشور در حوزه‌های زمینی و هوایی به نمایش گذاشته می‌شود. در رزمایش زمینی که در شهرهای باکو و نخجوان در حال برگزاری است تا ۵ اوت ادامه دارد. این در حالی است که رزمایش هوایی مشترک دو کشور که در شهرهای باکو، نخجوان، کوردمیر و یولاخ انجام می‌گیرد تا ۱۰ ماه اوت ادامه خواهد داشت.

پیش‌تر وزارت دفاع آذربایجان گفته بود که جنگنده‌های اف ۱۶، تانک‌ها و خودروهای زرهی ترکیه برای شرکت در این رزمایش وارد خاک آذربایجان شده‌اند.

این رزمایش نظامی مشترک هم‌زمان با شدت‌گیری تنش‌ها میان باکو و ایروان انجام می‌شود. ترکیه بارها حمایت خود را از آذربایجان در این بحران اعلام کرده است. اردوغان پیش‌تر با اشغال‌گر خواندن ارمنستان به این کشور هشدار داده بود در این بحران کنار آذربایجان می‌ایستد.

رهبری ترکیه در مناقشه اخیر میان ارمنستان و آذربایجان «پرخاشگرانه» دخالت کرده است. ترکیه که از حامیان جمهوری آذربایجان در مناقشه این کشور با ارمنستان بر سر مالکیت منطقه قره‌باغ است در پی درگیری‌های روز یکشنبه پشتیبانی آشکار خود را از باکو اعلام کرد.

خلوصی آکار، وزیر دفاع ترکیه در بیانیه‌ای ارمنستان را بزرگ‌ترین تهدید برای ثبات در منطقه قفقاز خواند و تاکید کرد که کشورش با کلیه امکانات از باکو در این مناقشه حمایت می‌کند.

رجب طیب اردوغان رئیس‌جمهور ترکیه نیز در پیامی توییتی از جامعه جهانی خواست نسبت به آنچه وی آن را «ظلم و اشغال‌گری ایروان علیه آذربایجان» خواند، واکنش نشان دهد.

اردوغان مدعی شد که ارمنستان به مناطق مسکونی در مرز جمهوری آذربایجان حمله کرده و صلح و امنیت منطقه را به خطر انداخته است. او تصریح کرد که ترکیه با رویکرد «یک ملت و دو دولت» همواره از آذربایجان حمایت می‌کند.

اردوغان در بخش دیگری از پیام خود، جامعه جهانی را به در پیش گرفتن «استانداردی دوگانه در برابر رویکرد متجاوزانه و تهاجمی ارمنستان» متهم و نسبت به آنچه «سهل‌انگاری سی ساله کشورهای سه‌گانه مینسک و عدم ارائه راه حل این مشکل» خوانده شده، ابراز تاسف کرد.

سخن‌گوی حزب عدالت و توسعه با تاکید بر این که ترکیه در کنار آذربایجان می‌ایستد، ارمنستان را به بازی با آتش و به خطر انداختن صلح در منطقه متهم کرد.

به گزارش آناتولی، مصطفی شنتوپ، رئیس مجلس ترکیه در پیامی در فضای مجازی ارمنستان را به حمله به مناطق مسکونی در مرز آذربایجان و نقض آتش‌بس متهم کرد و نوشت: «ارمنستان تنها تهدیدی برای آذربایجان نیست بلکه یک دولت تروریستی است که امنیت منطقه را دچار اختلال می‌کند.»

رجب طیب اردوغان نیز گفته است «حمله ارمنستان به آذربایجان» بار دیگر اثبات کرد که این کشور «بزرگ‌ترین تهدید علیه برقراری صلح و آرامش در منطقه» است.

اردوغان می‌گوید ملت ترکیه مانند همیشه در کنار «برادران آذربایجانی خود» می‌ایستد. در همین حال وزارت دفاع آذربایجان ادعا کرده در عملیات ششم مهر ماه شش روستا در شهرستان‌های فضولی و جبرائیل از «اشغال ارمنستان» آزاد شد.

اردوغان، ارمنستان را محکوم کرد و وعده حمایت از آذربایجان را داد. رییس صنعت دفاعی ترکیه نیز وعده داد که به تقویت توان نظامی نیروهای مسلح آذربایجان کمک خواهد کرد. دولت اردوغان مصمم است، نقش خود را به عنوان حافظ منافع کشور ترک‌زبان آذربایجان به هر قیمتی به نمایش بگذارد.

***

حدود ۲۸ سال از انعقاد معاهده ایجاد روابط دیپلماتیک میان آذربایجان و ترکیه که در تاریخ ۱۴ ژانویه ۱۹۹۲ امضاء شد می‌گذرد.

جمهوری ترکیه، استقلال جمهوری آذربایجان که در ۳۰ آگوست ۱۹۹۱ اعلام کرده بود را در روز ۹ نوامبر همان سال به رسمیت شناخت. روابط دیپلماتیک بین ترکیه و آذربایجان در تاریخ ۱۴ ژانویه سال ۱۹۹۲ تاسیس شد. در سال ۲۰۱۰، با هدف توسعه هرچه بیشتر روابط میان دو کشور، مکاتیسیم شورای همکاری‌های عالی استراتژیک فی‌مابین دو کشور تشکیل شد. از دیگر مکاتیسیم‌های تشکیل شده با جمهوری آذربایجان تشکیل اجلاس‌های سه‌گانه ترکیه-جمهوری آذربایجان-گرجستان، ترکیه-جمهوری آذربایجان-ایران و ترکیه-جمهوری آذربایجان - ترکمنستان است که در تامین منافع این دولت‌ها تاثیر فراوانی داشته است.

پروژه خط لوله نفت خام باکو-تفلیس-جیهان و پروژه خط لوله گاز طبیعی باکو - تفلیس - ارزروم که در راستای انتقال ذخایر انرژی خزریانی آذربایجان به اروپا تاسیس شد نقش بسیار مهمی در توسعه گام اول مناسبات میان ترکیه و جمهوری آذربایجان داشته است. همچنین خط آهن باکو-تفلیس - قارص نیز روابط دو کشور را بیش از پیش به هم نزدیک کرده است. در حال حاضر ارزش تجارت بین دو کشور حدود ۵ میلیارد دلار است. هدف دو کشور ارتقای ارزش تجارت به سطح ۱۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۳ است.

در چارچوب همکاری‌های نظامی میان آذربایجان و ترکیه، دو کشور در زمان‌های مختلف و به‌منظور بهبود توان و هماهنگی نیروهای مسلح دو کشور اقدام به برگزاری مانورهای نظامی مختلفی کرده و می‌کنند.

مقوله دفاع، از اهمیت زیادی در همکاری‌های استراتژیک دو کشور برخوردار است. همچنین موضوع انرژی بین دو کشور امری بسیار مهم است. در حال حاضر پروژه TANAP (پروژه خط لوله گاز طبیعی ترانس آناتولی) به یک پروژه جهانی تبدیل شده و به‌سرعت در حال پیشرفت است. موقعیت و اهمیت استراتژیک ترکیه و جمهوری آذربایجان با اتمام TANAP بیش از پیش افزایش خواهد یافت.

در ۱۴ اکتبر ۱۹۲۱ وقتی که ابراهیم ابیلوف نماینده جمهوری آذربایجان در آنکارا استوارنامه خود را به مصطفی کمال آتاتورک کرد بنیان‌گذار و رهبر وقت ترکیه گفت: «شادی آذربایجان شادی ما و غم و اندوه وی غم و اندوه ما، است.» ده‌ها سال بعد حیدر علی‌اف رییس جمهوری آذربایجان مستقل نیز در مورد روابط دو کشور گفت: «ما یک ملت، با دو دولت هستیم.» اکنون نیز در مناسبات این مناسبت در سطح عالی‌تری میان رجب طیب اردوغان و الهام علی‌اف روسای جمهوری ترکیه و آذربایجان نیز دیده می‌شود.

به‌گزارش جهان نیوز، اخیراً شرکت دولتی اوپراتور خطوط لوله انتقال گاز ترکیه موسوم به «بوتاس» مناقصه‌ای را برای اجرای خط لوله انتقال گاز به نخجوان آذربایجان باز کرده است. این اقدام می‌تواند ترکیه را به رقیبی جدی برای صادرات گاز ایران به آذربایجان تبدیل کند.

نخجوان آذربایجان که بین ترکیه، ایران و ارمنستان بوده و تاکنون برای تامین گاز خود به ایران وابسته بوده مرز بسیار کمی با ترکیه دارد. در ماه فوریه روسای جمهور ترکیه و آذربایجان اعلام کردند که قصد دارند اجرای این پروژه را سرعت بخشند. توافق بین دو کشور برای ساخت خط لوله انتقال گاز از ترکیه به نخجوان به سال ۲۰۱۰ بازمی‌گردد.

بر اساس مناقصه مطرح شده از سوی ترک‌ها این خط لوله در فاز نخست به طول ۸۰ کیلومتر و از شهر مرزی ایگدیرترکیه به مرز نخجوان کشیده خواهد شد و ظرفیت حمل آن نیز به طول ۲ میلیارد متر مکعب گاز خواهد بود. این رقم حدود ۴ برابر مصرف گاز نخجوان است.

طراحی این خط لوله در اوایل سال ۲۰۲۱ به پایان خواهد رسید و احتمالاً تا سال ۲۰۲۲ به بهره‌برداری می‌رسد.

تاکنون نخجوان بر اساس یک توافق سوآپ گازی که در سال ۲۰۰۴ بین تهران و باکو امضاء شد گاز خود را از ایران وارد می‌کند. بر اساس این توافق آذربایجان گاز مورد نیاز منطقه آستارا در ایران را تامین کرده و ایران هم در عوض به نخجوان گاز صادر می‌کند.

برای این توافق سوآپ گازی ایران ۱۵ درصد گاز صادراتی آذربایجان را به‌عنوان کارمزد انتقال برمی‌دارد که طرف آذربایجانی مدت‌هاست در تلاش است این رقم را تغییر دهند.

احتمالاً طرف آذربایجانی امیدوار است از محل ساخت خط لوله بتواند انعطاف‌پذیری بیشتری را از طرف ایرانی ببیند. اما در صورتی که ساخت آن به اتمام برسد تاثیرات آن بر روابط گازی آذربایجان و ایران گسترده‌تر خواهد بود. ترکیه همچنین برای تامین گاز مورد نیاز خود از ایران گاز وارد می‌کند که به خاطر انفجار در خط لوله ایران به ترکیه در خاک این کشور از روز ۳۱ مارس این صادرات متوقف شده است. نکته این‌جاست که گویا ترک‌ها عجله‌ای برای تعمیر این خط لوله ندارند و قرار نیست به خاطر توقف واردات گاز از ایران خسارتی پرداخت کنند.

به‌نظر می‌رسد ترک‌ها در تلاش هستند تا با واردات گاز طبیعی مایع شده تامین‌کنندگان گاز طبیعی خود را وادار کنند که قیمت گاز را کاهش دهند.

معاون وزیر انرژی ترکیه مدتی پیش گفته بود واردات LNG توسط کشتی به ترکیه نشان‌دهنده این است که صادرکنندگان گاز به این کشور باید انعطاف بیشتری از نظر قیمت نشان دهند.

البته شیوع ویروس کرونا باعث شده تا قیمت LNG در جهان به شدت کاهش یابد و این بدان معناست که ترک‌ها توانسته‌اند از طریق واردات LNG به جای خرید گاز از ایران مزیت اقتصادی بیشتری به دست آورد.

ترکیه احتمالاً از این مسیر به دنبال بهبود روابط با واشنگتن است. آمریکا مدت‌هاست آذربایجان و ترکیه را برای کاهش مناسبات تجاری با ایران تحت فشار قرار داده است.

توقف و یا محدود شدن واردات گاز ایران توسط آذربایجان و ترکیه به‌طور قطع به مذاق مقامات آمریکایی ضد ایران در دولت آمریکا خوش خواهد آمد و از طرف دیگر می‌تواند آمریکا را به اصلی‌ترین تامین‌کننده گاز ترکیه بدل کند.

در ماه فوریه ترکیه در حالی ۱۵ درصد گاز مورد نیاز خود را از ایران وارد کرد که با واردات LNG معادل ۱۸ درصد واردات گاز خود را به آمریکا تخصیص داد.

اکنون ارتش ارمنستان تلاش می‌کند ارتفاعات استراتژیک شهر تووز را تسخیر کند. چرا که خط راه آهن باکو - تفلیس - کارس، خط لوله نفتی باکو - تفلیس-جیهان و خط لوله گاز طبیعی، پروژه خط لوله انتقال گاز طبیعی ترانس آناتولی (تاناپ) که از قفقاز جنوبی شروع می‌شود، از تووز عبور می‌کند. تنها جاده‌ای که آذربایجان را از طریق گرجستان به ترکیه می‌رساند، در این مسیر قرار دارد.

***

با داغ شدن شعله‌های یک جنگ تمام عیار بین جمهوری آذربایجان و جمهوری ارمنستان، بازار گمانه‌زنی‌ها، شایعات و اتهامات نیز داغ شده است.

رسانه‌های آذربایجان از همراهی حکومت اسلامی اسلامی با روسیه در زمینه تقویت نظامی ارمنستان خبر داده‌اند. رسانه‌های جمهوری آذربایجان مدعی شده‌اند که روسیه برای حمایت نظامی از ارمنستان از خاک ایران و از نوشهر استفاده می‌کند. ایران این خبر را تکذیب کرده و مدعی است که کامیون‌های راهی ارمنستان حامل کالاهای غیرنظامی هستند.

حکومت اسلامی ایران چنین اخباری را «کذب و بی‌اساس» خوانده و مدعی شده است که نیروهای اپوزیسیون با هدف برهم زدن مناسبات ایران و جمهوری آذربایجان اقدام به پخش چنین شایعاتی می‌کنند.

این نخستین باری نیست که رسانه‌های آذربایجان از انتقال جنگ‌افزارهای ساخت روسیه از طریق ایران به ارمنستان گزارش می‌دهند.

حتی پیش از رویارویی‌های نظامی اخیر بین آذربایجان و ارمنستان، چنین خبری از سوی رسانه‌های آذربایجان منتشر شده بود. تازه‌ترین مورد از طرح چنین اتهاماتی به پیش از رویارویی نظامی اخیر آذربایجان با ارمنستان و به روز ۱۷ شهریور بازمی‌گردد. در آن هنگام نیز حکومت اسلامی ایران اخبار مربوط به حمل جنگ‌افزارهای روسی از طریق خاک خود به ارمنستان را تکذیب کرده بود.

اکنون، به موازات تشدید بحران قره‌باغ، بار دیگر حکومت اسلامی متهم به کمک به تجهیز نظامی ارمنستان توسط روسیه شده است.

روزنامه «اخبار اقتصادی آلمان» روز سه‌شنبه ۲۹ سپتامبر-هشتم مهر، با انتشار گزارشی به‌نقل از خبرگزاری «ای‌زدتودی» آذربایجان از حمل جنگ‌افزارهای روسی از طریق ایران به ارمنستان خبر داده است. این روزنامه نیز در توضیح این خبر نوشته است که راستی‌آزمایی درباره مطالب عنوان شده در این گزارش در شرایط کنونی ممکن نیست.

سایت خبرگزاری «ای‌زدتودی» حتی تصویری نیز در ارتباط با این خبر منتشر کرده است. مکان و زمان تهیه این عکس نیز ناروشن است.

موضوع این‌که چرا باید روسیه برای انتقال جنگ‌افزار به ارمنستان مسیر طولانی ایران را انتخاب کند، پرسشی است که وبسایت آذربایجانی «news.azi» کوشیده است به آن پاسخ دهد.

این وبسایت نوشته است که پس از امتناع گرجستان در فاصله زمانی بین ۱۷ ژوئیه تا ششم اوت از عبور هواپیماهای پاربری حامل جنگ‌افزارهای روسی از آسمان خود به ارمنستان، روسیه ناگزیر به استفاده از مسیرهای دیگر شده است.

در این گزارش آمده است که هواپیماهای پاربری بزرگ «ایلیوشین ایل-۷۶» روسیه پس از مسدود شدن فضای گرجستان ناگزیر شده‌اند جنگ‌افزارهای خود را از شهرهای روستوف و مین‌ودی در روسیه به شهر آق‌تاو واقع در قزاقستان، شهر ترکمن‌باشی در ترکمنستان و همچنین به نوشهر در ایران ارسال کنند.

رسانه‌های آذربایجان در همین ارتباط اعلام کرده‌اند که جنگ‌افزارهای ساخت روسیه از این شهرها و از جمله از نوشهر توسط کامیون به ارمنستان منتقل شده‌اند.

در ماه ژوئن، توفیق ذولفقاروف، وزیر سابق خارجه آذربایجان به موضوع انتقال جنگ‌افزارهای روسی از طریق خاک ایران به ارمنستان اشاره کرده بود.

ذولفقاروف گفته بود که «هرگاه محموله نظامی توسط هواپیما حمل می‌شود، این محموله باید با یک توضیح‌نامه کتبی و همچنین سندی درباره نوع جنگ‌افزار و مقصد نهایی آن نیز ضمیمه شود. این یکی از مقررات حقوق بین‌الملل است. اما ما می‌بینیم که در سال جاری، فعالیت‌ها و همکاری‌هایی با ایران صورت می‌گیرد. ما نمی‌بایست فراموش کنیم که سال‌هاست محموله‌های نظامی از طریق خاک ایران به ارمنستان حمل می‌شود.»

اظهارات مقامات آذربایجان و به‌ویژه گزارش منتشر شده از سوی رسانه‌های آذربایجان واکنش سریع سعید خطیبزاده، سخنگوی وزارت امور خارجه ایران را الزامی ساخته است.

خطیبزاده در پاسخ به پرسش خبرنگاران گفته است: «تردد کامیون و ترانزیت کالاهای متعارف غیرنظامی میان جمهوری اسلامی ایران و کشورهای همسایه، به‌طور معمول همواره برقرار بوده و کامیون‌های مورد اشاره نیز صرفاً در همین چارچوب به فعالیت خود مشغول هستند.»

سخنگوی وزارت امور خارجه ایران مدعی شده است که ایران به هیچ کشوری اجازه نمی‌دهد از خاک ایران برای حمل جنگ‌افزار استفاده کند.

با وجود آن‌که خبر مربوط به همراهی حکومت اسلامی ایران با حکومت روسیه در حمل جنگ‌افزار به ارمنستان از سوی برخی از مقامات جمهوری آذربایجان هم مطرح شده است، سخنگوی وزارت امور خارجه ایران، پخش چنین اخباری را به اپوزیسیون ایران نسبت داده است.

در مقطع فروپاشی شوروی ملی‌گرایانی که در جمهوری آذربایجان به قدرت رسیدند سیاست‌هایی در پیش گرفتند که برای ایران هشداردهنده بود: سر دادن شعار «آذربایجان بزرگ و یک‌پارچه»، اطلاق عنوان «آذربایجان جنوبی» بر مناطق ترک‌نشین (اعم از آذربایجانی و غیرآذربایجانی) ایران در دستور کار دولتمردان جمهوری آذربایجان قرار گرفت.

این در حالی بود که جمهوری آذربایجان خود با مشکلات داخلی و خارجی پرشماری دست به گریبان بود در این روند حکومت اسلامی ایران برای مقابله با سیاست‌های «نامطلوب» این جمهوری، به برقراری روابط نزدیک‌تر با ارمنستان متمایل شد. البته ناگفته نماند که حکومت اسلامی نیز همواره تلاش می‌کرد گروه‌های مذهبی را در آذربایجان به قدرت برساند.

جنگ قره‌باغ این فرصت را فراهم آورد که حکومت اسلامی ایران بر حاکمیت جمهوری آذربایجان فشار بیاورد. جمهوری آذربایجان از سویی در مقابل ارمنستان شکست خورد و از سوی دیگر در داخل تا آستانه جنگ داخلی و تجزیه پیش رفت تا این که سرانجام دولت‌های ملی‌گرای ایاز مطلب‌اف و ابوالفضل ایلچی‌بگ که با ایران مخالفت می‌ورزیدند سقوط کردند و جای خود را به حیدر علی‌اف دادند که سیاست‌مداری عمل‌گرا بود و کوشید رابطه با ایران را بهبود ببخشد. پس از مرگ علی‌اف پسرش الهام به‌جای او وارد کاخ ریاست جمهوری شد.

این مسئله مطرح است که حکومت ایران از فرصت جنگ قره‌باغ به گونه‌ای بهره‌برداری سیاسی می‌کند. یعنی حکومت اسلامی ایران با کمک‌های مستقیم و غیرمستقیم نظامی به ارمنستان و مداخله مستقیم در امور داخلی آذربایجان از طریق گروه‌ها مذهبی، به جنگ قره‌باغ دامن زده است.

از سوی دیگر، جمهوری آذربایجان یکی از متحدان اصلی اسرائیل در منطقه است. طبق اعلام موسسه تحقیقاتی صلح بین‌المللی استکهلم، جمهوری آذربایجان با خرید ۱۳۷ میلیون دلار اسلحه از اسرائیل در سال ۲۰۱۷، سومین خریدار بزرگ تسلیحات اسرائیلی بود. بنیامین نتانیاهو، نخست‌وزیر اسرائیل در سفر رسمی خود به باکو در دسامبر ۲۰۱۶ افشا کرد که حجم خریدهای تسلیحاتی جمهوری آذربایجان از اسرائیل تا آن زمان ۵ میلیارد دلار بود. این مسئله از این جهت حکومت اسلامی ایران، همواره نگران است که اسرائیل به‌عنوان دشمن اصلی آن در منطقه، از طریق جمهوری آذربایجان می‌تواند مرزهای شمال غربی ایران را تهدید کند. اکنون از طریق خلیج و توافقات اسرائیل و برخی کشورهای عربی، عملاً اسرائیل به مرزهای آبی ایران نیز رسیده است. همین مسئله سبب می‌شود که ترجیح حکومت اسلامی ایران، نه حل صلح‌آمیز مناقشه، بلکه تداوم درگیری نظامی است.

از سوی دیگر، با وجود این که حکومت اسلامی ایران روابط نزدیکی با ترکیه دارد، اما نگران گسترش عقاید پان‌ترکیستی حکومت ترکیه با تمایل اردوغان به احیای امپراتوری عثمانی در آسیای میانه است. به علاوه، اقدامات ترکیه در سال‌های اخیر در رابطه با درگیری‌های منطقه‌ای مانند سوریه، اقلیم کردستان عراق، کردستان سوریه (روژآوا) و لیبی نشان داده که این کشور ممکن است علیه منافع حکومت اسلامی ایران نیز وارد عمل شود.

همچنین گروه‌های کوچک پان‌ترکیست‌های ایرانی مورد حمایت حکومت جمهوری آذربایجان و هم ترکیه هستند که می‌خواهند حکومت اسلامی در مناقشات ناگورنو-قره‌باغ طرف جمهوری آذربایجان را بگیرد. اما تاکنون حکومت اسلامی ایران در این مناقشه در کنار ارمنستان ایستاده است.

با توجه به همه این مسائل، ایران بیش‌تر از سایر بازیگران منطقه‌ای به مناقشات بین جمهوری آذربایجان و ارمنستان علاقه دارد.

شایان ذکر است که بخش‌های عمده قفقاز تا سال ۱۸۲۸ در کنترل دولت مرکزی ایران بود که طی جنگ‌های ایران و روسیه و طی قراردادهای گلستان و ترکمن‌چای از ایران جدا شدند.

***

مسکو که با هر دو کشور در حال جنگ و درگیری روابط بسیار نزدیکی دارد در نخستین واکنش به شعله‌ور شدن دوباره آتش جنگ میان آذربایجان و ارمنستان در منطقه قره‌باغ که گفته می‌شود تلفانی را در میان غیرنظامیان به همراه داشته، خواهان «آتش‌بس فوری» در این منطقه شد.

وزارت امور خارجه روسیه با انتشار بیانیهای ضمن اشاره به بمباران و گلوله‌باران شدید در خطوط تماس میان دو طرف مناقشه، خواهان توقف فوری درگیری‌ها و آغاز مذاکرات برای تثبیت اوضاع در منطقه شد. روسیه خود را قدرت محافظ ارمنستان می‌داند و هزاران سرباز در یک پایگاه نظامی این کشور در مرز با ترکیه مستقر کرده است.

بر اساس گزارشی که روز شنبه اول اوت - ۱۱ مرداد وب‌سایت شبکه یک تلویزیون آلمان (تاگس شاو) منتشر یافت، رقابت بین ترکیه و روسیه در منطقه شدت می‌یابد.

روسیه منطقه‌های جنوب خارج از مرزهای خود را به‌عنوان «مناطق پراهمیت برای امنیت داخلی خود» می‌نگرد و مواظب است که اوضاع آن‌ها بحرانی نشود. در این راستا روسیه برای حفظ تعادل بین طرف‌های درگیر نیز تلاش می‌کند. مسکو علاوه بر همکاری تنگاتنگ با ارمنستان، به آذربایجان جنگ‌افزار می‌فروشد.

پس از بروز درگیری‌ها مرزی در اواسط ژوئیه، دولت روسیه از دو طرف خواست، آرامش خود را حفظ کنند. در مناقشات پیشین میان ارمنستان و آذربایجان نیز روسیه چنین نقشی بر عهده داشت.

لازم به یادآوری است که روسیه اکنون در ارمنستان پایگاه نظامی دارد و قرارداد ۴۹ ساله‌ای با این کشور منعقد کرده تا نیروهای روسی در این کشور مستقر شوند. روسیه مرزی با ارمنستان ندارد.

روسیه بعد از سرنگونی هواپیمای جنگی خود به وسیله ترکیه مسیر کامیون‌ها و تریلی‌های ترکیه به آسیای میانه را مسدود کرد و اجازه نمی‌داد از خاک این کشور عبور کنند. اما جمهوری آذربایجان تحریم روسیه را شکست و اجازه داد که کامیون‌های ترکیه از طریق گرجستان وارد آذربایجان شوند و از طریق دریای خزر با کشتی به سمت آسیای مرکزی انتقال یابند.

ناکارنو قره‌باغ منطقه‌ای است که در قفقاز جنوبی واقع شده است که ۵ درصد از خاک آذربایجان را به‌خود اختصاص داده که حجم جمعیتی آن را هم ۲۱ درصد آذری و ۷۷ درصد ارمنی تشکیل می‌دهد. این منطقه در شمال غربی ایران و شرق ارمنستان قرار دارد. قره‌باغ همواره محل منازعات ملی و تاریخی بوده است که مناقشات سیاسی و تفاوت‌های هویتی میان ملل آذری و ارمنی نیز تنور جنگ و منازعات قومی را داغ‌تر کرده است. هر کدام از طرفین، قره‌باغ را بخشی از تاریخ ملی خود می‌دانند. این منطقه بدلیل موقعیت استراتژیک خود در قفقاز همواره محل نزاع و گذر قدرت‌های گوناگونی چون ایران، روسیه و ترکیه بوده، که در برهه‌های تاریخی مختلف، بخشی از قلمروی یک امپراتوری بوده است.

«آرتساخ» نامی است که از طرف ارمنه نام قدیمی و سرزمین تاریخی ارمنیان و قره‌باغ است و از سوی آذرها نام ولایتی تاریخی است که متعلق به ملیت آن‌هاست. روند شکل‌گیری رخداد‌های سیاسی منطقه‌ای نیز شعله‌های منازعات ملی را همواره زنده نگه داشته است. سیاست‌های امپراتوری عثمانی در قبال ارمنه و وقایع تاریخی تلخ قتل‌عام ارمنه توسط نیروهای عثمانی هویت ملی ارمنه را با ذهنیتی تاریخی شکل داده است. پس از شکل‌گیری کشورهای آذربایجان و ارمنستان در گیرودار سقوط امپراتوری تزاری و انحلال جمهوری مائورء قفقاز در حدود سال ۱۹۱۸ مسئله بفرنج اراضی به‌وجود آمد که پیشینه و ذهنیت تاریخی طرفین نیز، بحران را عمیق‌تر کرده است.

حکومت آذربایجان در اعلامیه‌ای در تاریخ ۱۹۱۹/۰۱/۲۸ قره‌باغ را بخشی از سرزمین خود اعلام کرد. که پس از اعمال حاکمیت بلشویک‌ها بر قفقاز ابتدا قره‌باغ، نخجوان و زنگه‌زور از سوی مسکو بخشی از حکومت «کمونیستی» آذربایجان شمرده می‌شد که با پیوستن ارمنستان به جبهه کمونیست این موضع‌گیری از سوی مسکو تغییر یافت و رهبران حزب کمونیست آذربایجان نیز از ادعای خود دست کشیدند و منطقه قره‌باغ و نخجوان بخشی از سرزمین ارمنستان شد. اما این روند با تغییر سیاست‌های شوروی دگرگون شد و در قرارداد ۱۹۲۱ میان شوروی و ترکیه در ماده ۳ نخجوان و قره‌باغ به‌صورت جمهوری‌های خودمختار به آذربایجان تعلق یافت و زنگه‌زور نیز به حاکمیت ارمنستان درآمد. همچنین در این قرار داد در ماده ۱۴ شوروی مکلف شد که مفاد قرارداد را به جمهوری‌های قفقاز بقبولاند که در دوران استالین این موضوع قطعیت یافت و منطقه‌ای با نام قره‌باغ کوهستانی برای اسکان در اختیار ارمنیان قرار گرفت. این مناقشه با توجه به قدرت حاکمیت بلشویک‌ها و قدرت مرکزی شوروی برای سال‌ها به‌صورت لاینحل باقی ماند. با روی کار آمدن گوباجف و سیاست‌های شوروی در این دوران ساکنین قره‌باغ با تصور تغییر اساسی در موقعیت خود خواستار پیوستن به ارمنستان شدند که این خواسته ابتدا به‌صورت یک طومار به مسکو ارسال شد. اما پس از بی‌توجهی مسکو در غالب تجمع و تظاهرات شکل جدیدی یافت. این روند در سال ۱۹۸۸ با درگیری میان ارمنی‌ها و آذربایجانی‌ها بالا گرفت که با حمله گروه مسلحی از ارمنی‌ها به محله‌هایی از شهر و پاسخ غیرنظامیان مسلح آذربایجانی خشونت بی‌سابقه‌ای شکل گرفت.

پارلمان قره‌باغ در ۱۲ ژوئن ۱۹۸۸ به جدایی کامل قره‌باغ از آذربایجان و پیوستن به ارمنستان رای داد. که با مخالفت شدید مسکو و باکو همراه بود. در این روند درگیری‌های ملی در این منطقه، آذربایجان در ۳۱ اوت ۱۹۹۱ و ارمنستان نیز در ۲۳ سپتامبر ۱۹۹۱ اعلام استقلال کردند. اما در این میان قره‌باغ همچنان مسئله حل نشده و محل درگیری‌های این دو کشور باقی ماند. اختلافات ارضی این دو کشور تازه استقلال یافته به‌صورت منسجم‌تر و با رنگ و بوی ملی‌گرایی به‌شکل بحران هویتی بدل شد.

اختلاف ارمنستان با آذربایجان امروز بین کمتر کشور و ملیتی وجود دارد. اما دلیل کینه بین دو ملت آذربایجان و ارمنستان چیست؟

بین برخی کشورها و ملت‌ها، به‌دلایل مختلف همچون بروز درگیری‌هایی در طول تاریخ، دشمنی‌هایی وجود دارد، اما کمتر موردی به‌شدت اختلاف ارمنستان با آذربایجان می‌رسد. این اتفاق سبب شده افرادی که به ارمنستان سفر کرده‌اند، تا ۶ ماه از گذشت این اتفاق، قادر به سفر به تور باکو آذربایجان نباشند! این موضوع نشان می‌دهد دشمنی آذربایجان و ارمنستان بسیار شدیدتر و وخیم‌تر از چیزی است که تصور می‌کنید! اما ریشه این اختلاف چیست و از چه بازه زمانی و بر سر چه علتی، این دشمن بروز کرد؟

تجمع داوطلبان در ایروان، پایتخت ارمنستان، برای اعزام به ناگورنو قره‌باغ

نزدیک به ۳۰ سال پیش، رفته‌رفته زمینه اختلاف ارمنستان با آذربایجان فراهم شد. این دو کشور بر سر مالکیت منطقه قره‌باغ کوهستانی با یکدیگر به نزاع پرداختند. هر دو، منطقه یاد شده را بخشی از کشور خود می‌دانست. از آن جایی که هیچ‌یک از دو طرف حاضر به کوتاه آمدن نبود، با گذر زمان رفته‌رفته بیش‌تر بر طبل جنگ کوبیده می‌شد، تا این که در نهایت، در سال ۱۹۹۱، یک درگیری نظامی بین دو کشور صورت گرفت. ارمنستان طی این جنگ، هفت شهرستان همسایه این منطقه را نیز به چنگ آورد. اختلاف ارمنستان با آذربایجان از همین‌جا عمیق‌تر شد.

درگیری‌های پراکنده و جنگ‌های کوتاه‌مدت ادامه یافت اما جولای ۱۹۹۴ بود، که توافق‌نامه آتش‌بس میان کشورهای آذربایجان، ارمنستان و NK با میانجی‌گری روسیه و قرقیزستان امضاء شد.

طی درگیری‌های قره‌باغ حدود ۱۵۰۰۰ کشته و هزاران هزار پناهنده و آواره در ارمنستان و آذربایجان از خود به‌جای گذاشت. در این میان می‌توان به گروه مینسک با حضور آمریکا، روسیه، فرانسه و دیگر اعضای این گروه همچون بلاروس، آلمان، ایتالیا، هلند، سوئد، فنلاند و ترکیه اشاره کرد. از سوی دیگر، حضور ایران به‌عنوان یکی از بازیگران منطقه‌ای قابل توجه بود. با این همه، پناهندگان بسیاری در دو کشور آذربایجان و ارمنستان وجود دارند. بر اساس گزارش کمیسر عالی سازمان ملل در سال ۲۰۱۱، پناهندگان ارمنی در حدود ۳۳۰۰ و پناهندگان آذری در حدود ۵۹۵۰۰۰ نفر در آذربایجان تخمین زده شده‌اند.

کشور آذربایجان کشوری تاریخی و باستانی است که در گذشته جز کشور ایران بوده است و دارای جنبه‌های تاریخی و فرهنگی و همچنین مشترکات زیادی با آن است، اگر بخواهیم دقیق‌تر بگوییم، تاریخ کشور آذربایجان ترکیبی از وجود ترک‌های قرن یازدهم و پارسیان باستان است، منطقه‌ای که امروز ما با عنوان آذربایجان می‌شناسیم در سال ۶۴۲ میلادی توسط اعراب فتح شد و مردم در آن زمان به اسلام گرویده بودند، این کشور برای چند صد سال، یک استان عربی به حساب می‌آمد و در حال رونق گرفتن بود، پس از سقوط امپراتوری عرب، مغول‌ها به این کشور حمله کردند و در طی قرن‌های سیزدهم تا پانزدهم میلادی، این منطقه توسط خان دوم مغول، سپس برای دوره‌ای توسط حکومت محلی و بعداً تحت حکومت پارس اداره می‌شد، تا زمان جنگ جهانی اول و فروپاشی امپراتوری روسیه در سال ۱۹۱۷، جمهوری آذربایجان به دلیل داشتن منابع نفتی خود ارزشمند بود و یک دوره کوتاه بین سال‌های ۱۹۱۸ تا ۱۹۲۰ این کشور مستقل شد، با این حال اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۲۰ به آن حمله کرد و جمهوری آذربایجان بخشی از اتحاد جماهیر شوروی شد. بعد از سال‌ها مستعمره این کشور بودن در ۲۰ اوت ۱۹۹۱ اعلام استقلال کرد و اکنون به‌عنوان جمهوری دموکراتیک آذربایجان شناخته می‌شود.

جمهوری آذربایجان در جنوب رشته کوه‌های قفقاز و شمال رودخانه ارس و در کنار دریای خزر واقع شده است. رشته‌کوه‌های قفقاز بزرگ در شمال قفقاز کوچک در غرب و کوه‌های تالش در جنوب، این کشور را احاطه کرده‌اند که مساحتی حدود ۸۶۰۰۰ متر مربع دارد حدود ۸۰۰ کیلومتر خط ساحلی با دریای خزر آذربایجان را زیباتر و تنوع زیستی آن را بیش‌تر کرده است. همچنین کوهستان‌های این کشور معمولاً از آب و هوای بی‌نظیری برخوردارند، در مناطقی از آذربایجان، از جمله در خارج از پایتخت آن یعنی باکو، زمین‌ها با ذخایر نفت و گاز تقسیم می‌شود، این‌ها مناطقی هستند که می‌توان نفت و گاز را از آن‌ها استخراج کرد. همچنین بعضی از آتشفشان‌ها در بالای برخی از ذخایر شکل گرفته‌اند، اما به جای پاشیدن گدازه‌ها، مخلوط

گل‌آلودی از آب، شن و ماسه، گاز و گاهی اوقات روغن فوران می‌کنند، طبق آخرین آمار جمعیت این کشور بالغ بر ۱۰ میلیون نفر بوده است.

زبان اصلی و رسمی آذربایجان، زبان آذربایجانی (ترکی آذری) است که به ترکی مدرن نزدیک است. همچنین این زبان به‌همراه ترکمنی و گاکوز، آذربایجانی عضو شاخه اوغوز از گروه خانوادگی ترکی جنوب غربی است. به‌علاوه در این کشور، زبان روسی، ارمنی، لژگی، تالشی و تاتی نیز صحبت می‌شود.

این کشور از کشورهای نفت خیز دنیا است و نفت بخش بزرگی از اقتصاد آن را تشکیل می‌دهد. باکو، پایتخت و بزرگ‌ترین شهر کشور آذربایجان است که در سواحل غربی دریای خزر واقع شده و جمعیت آن طبق سرشماری سال ۲۰۱۵ بالغ بر ۳۰۰۰۰۰۰ نفر است و قدمت آن به بیش از ۱۰۰۰ سال می‌رسد. باکو به سه قسمت و به ۱۲ منطقه تقسیم شده است.

جمعیت جمهوری آذربایجان بر اساس آمار ۲۰۱۹ نزدیک به ۱۰/۰۰۰۰۰۰ نفر است. از این تعداد حدود ۹۱ درصد را آذربایجانی‌ها تشکیل می‌دهند و باقی را ملل دیگری از قبیل کردها، قفقازی‌ها، لژگی‌ها، تالشی‌ها و ارمنی‌ها تشکیل می‌دهند.

کشور آذربایجان در شمال ایران واقع و با کشورهای روسیه، گرجستان، ترکیه، ارمنستان، ایران و دریای خزر همسایه است. وسعت جمهوری آذربایجان ۸۶۶۰۰ کیلومتر مربع است.

جمهوری آذربایجان از سال ۲۰۰۱ میلادی به عضویت شورای اروپا درآمد.

ارمنستان یکی از کشورهای همسایه ایران است. تاریخ ارمنستان در واقع بخشی به جای مانده از تاریخ مردم ارمنه در فلات ارمنستان است؛ به‌نظر می‌رسد زادگاه و وطن اصلی مردم ارمنه ارمنستان بوده و سپس به مرور زمان مردم قسمت‌های دیگر نیز به آن‌ها پیوسته‌اند.

در ابتدا نام ارمنستان از نام بنیان‌گذار این مردم یعنی «هایک» گرفته شده و بعد از تسط ایران پسوند «ستان» به آن اضافه شده است. اما مردم مناطق دیگر، این کشور را با نام‌های دیگری چون آرماتی، آرماتیا، آرامان و ... می‌شناختند، اولین بار نام ارمنیا در کتیبه‌ای از داریوش اول دیده شده و سپس به مرور زمان نام آن به ارمنستان کنونی تغییر یافت. بعد از ایران اتحادیه جماهیر شوروی به ارمنستان تسلط پیدا کرد و سرانجام این کشور در سال ۱۹۹۱ به استقلال رسید و جمهوری ارمنستان تشکیل شد.

از نظر جغرافیایی ارمنستان بین دریای سیاه و دریای خزر واقع شده که می‌تواند پل ارتباطی بین ایران و اروپا محسوب شود. همسایگان آن از شمال کشور گرجستان، از شرق جمهوری آذربایجان، از غرب ترکیه و در نهایت از جنوب ایران و نخجوان هستند. این سرزمین در بخش شمال فلات معروف ارمنستان شکل گرفته است و قدمتی بیش از ۳۰۰۰ سال دارد که ارمنستان کنونی تنها بخشی از فلات اصلی و بزرگ ارمنستان را تشکیل داده است؛ به‌طور کلی می‌توان ارمنستان را یک کشور کوهستانی دانست که عموماً آب و هوای معتدل و نسبتاً پربارانی دارد، وسعت آن حدود ۲۹۷۴۳ کیلومتر مربع و جمعیتی برابر ۳/۰۱۸/۸۵۴ نفر دارد.

یکی از اولین کشورهایی که در قرن چهاردهم دین مسیحیت به آن راه پیدا کرد ارمنستان بود که به‌همین دلیل بخشی از فرهنگ و آداب و رسوم آن از مسیحیت الگو گرفته است؛ دین رسمی کشور ارمنستان مسیحیت است و از این رو کلیساهای متعددی در کشور دیده می‌شود و می‌توان گفت کلیسا به‌نوعی ریشه در فرهنگ و اصالت آن‌ها دارد.

زبان اصلی مردم این سرزمین ارمنی است و فرهنگ آن‌ها بیش‌تر مربوط به مردم بومی ارمنی می‌شود. البته زبان ارمنی به دو زیر شاخه ارمنی شرقی و ارمنی غربی تقسیم می‌شود که تنها تفاوتی در تلفظ‌های آن وجود دارد در نهایت زبان ارمنی شرقی به‌عنوان زبان رسمی این کشور شناخته شده است و بعد از آن نیز زبان روسی زبان دوم آن‌هاست.

ارمنستان از نظر تقسیمات کشوری ۱۱ استان دارد که مردم بیش‌تر این استان‌ها به کشاورزی مشغول هستند. البته دامپروری، ماهی‌گیری، شکلات‌سازی نیز از مشاغل اکثر افراد این کشور است.

یکی از مهم‌ترین و تاثیر گذارترین شهرهای ارمنستان ایروان است که پایتخت رسمی این کشور نیز هست. این شهر آثار باستانی و تاریخی بسیاری دارد. از جمله شهرهای دیگر آن نیز می‌توان به گیومری، دیلیجان، کوتایک، تاووش، آارات و ... اشاره کرد.

ارمنستان در قفقاز جنوبی در میان دریای سیاه و دریای خزر قرار دارد که مرز میان آسیا و اروپا محسوب می‌شود. ارمنستان کشوری کوهستانی و پرباران است و نیز یک کشور محاط در خشکی است. جمهوری ارمنستان سرزمینی است کوهستانی که اکنون تنها شامل بخش شمالی فلات بزرگ ارمنستان است. سطح ارمنستان را مجموعه‌ای از کوهستان‌های دارای چین خوردگی بسیار، آتش‌فشان‌های بزرگ، قله‌های مخروطی، دره‌های تنگ رودخانه‌ای، دریاچه‌ها، چاله‌ها و گودال‌ها فرا گرفته است. حدود نود درصد اراضی ارمنستان در ارتفاعی بیش از هزار متر واقع شده‌اند.

ارمنستان از دیدگاه ساختاری به سه منطقه تقسیم می‌شود، بخش شمال شرق و جنوب شرق که منطقه‌ای است تکتونیک، بخش مرکزی که منطقه‌ای است آتش فشان، بخش جنوب غربی جلگه آارات که ناهمواری‌های آن حاصل سیلاب‌ها است. در جنوب شرق کوه آرگاتس در ارتفاع ۱۵۰۰ تا ۲۰۰۰ متر منطقه آتش‌فشان ناهموار دارای چین خوردگی‌های بسیار واقع شده است که رودهای کاساغ و هزاردان آن را قطع کرده‌اند. در بخش شرقی ارمنستان دو گودال و فرورفتگی عظیمی که در ارتفاع ۱۹۱۴ متری از سطح دریا قرار گرفته دریاچه سوان واقع است. سوان بلندترین و بزرگ‌ترین دریاچه کوهستانی قفقاز است و در جنوب حوضه سوان منطقه کوهستانی وایوتس دزور و رود آریا قرار دارد. همچنین جنوب غرب ارمنستان شامل چین خوردگی‌های وسیع جلگه آارات است که میان دو منطقه کوهستانی آرگاتس و گغام واقع شده است. شهرهای ایروان، گیومری و وانادزور در طی دوران شوروی شهرهای اصلی تابع جمهوریت محسوب می‌شدند و مابقی شهرک‌ها کمتر از ۵۰/۰۰۰ نفر جمعیت دارند.

موسس خورناتسی نام ارمنیا را با نام «آرام» مربوط می‌داند که ششمین نسل از فرزندان هایک بود. وی به نقل از گذشتگان می‌نویسد که آرام در پیکارها، پیروزی فراوان کسب کرد و از محدوده ارمنستان فراتر رفت. از این‌رو دیگر ملل سرزمین ارمنستان را به‌نام او نامیده‌اند که یونانیان آن را «آرمن» و ایرانیان و سوریاییان «آرمنیک» می‌نامند.

پس از ظهور اسلام، این کشور به تصرف نیروهای عرب در آمد و حدود دو قرن تحت استیلای خلفای اسلامی بود. از آن پس ارمنیان طولانی‌ترین سابقه استقلال خود را تجربه کردند. تا این که به هجوم ترکان سلجوقی استقلال خویش را از دست دادند. در این دوران قشر عظیمی از ارمنیان که حاضر نبودند تن به سلطه سلجوقیان نهند با مهاجرتی عظیم به سمت سیلیسیه رفته و در آنجا حکومت تحت عنوان ارمنستان جدید پایه گذاری کردند و استقلال خود را به مدت سه قرن حفظ کردند. با قدرت گرفتن امپراتوری عثمانی در آسیای صغیر از یک سو و حاکم شدن صفویه بر فلات ایران از سوی دیگر و تقسیم ارمنستان به دو قسمت در سال ۱۶۳۹ میلادی فصل جدیدی در تاریخ ارمنیان آغاز گردید که تأثیرات بسیاری در روند جمعیت ارمنیان داشته است. عمده‌ترین تحول جمعیتی که برای ارمنیان ساکن در ارمنستان در این دوران قابل ذکر است کوچ گروه عظیمی از ارمنیان ساکن در این منطقه به سرزمین‌های مرکزی فلات ایران بوده است. این کوچ گسترده که به دلیل جنگ‌های ایران و عثمانی و ترغیب شاه عباس صفوی صورت گرفت، باعث گردید که تعداد قابل‌توجهی از ارمنیان در مناطق غربی و مرکزی ایران سکونت گزینند. این افراد که ارمنیان امروز ایران نوادگان آن‌ها به‌شمار می‌آیند و از مشاغل اصلی آنان در دوران صفویه تجارت کالا و ادویه بین ایران و هند و سایر کشورهای آسیایی بود، پایگاه‌هایی را برای خود در این مناطق به‌وجود آوردند و بر اساس شواهد ارمنی تبارهای ساکن هند، سنگاپور، چین و سایر کشورهای شرق و جنوب شرق آسیا عمدتاً از نوادگان آن‌ها می‌باشند. کاوش‌های باستان‌شناسی در ارمنستان حاکی از آن است که از ۳۰۰۰ سال پیش از میلاد مسیح، ملل مختلفی در مناطق مرکزی و غربی ارمنستان سکونت داشتند. این مردمان شاخه‌ای جداگانه از نژاد سفید یا اصطلاحاً نژاد قفقازی به‌شمار می‌رفتند که از دوران بسیار قدیم در قفقاز، آسیای صغیر و شمال مدیترانه می‌زیستند.

این در حالی‌ست که مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۲۰۰۷ قطع‌نامه غیرالزام‌آوری را با ۳۵ رای موافق، ۷ رای مخالف و ۱۰۰ رای ممتنع تصویب کرد که در آن حاکمیت آذربایجان بر منطقه ناگورنو قره‌باغ به رسمیت شناخته شده است. پیش از این نیز درگیری میان این دو کشور در فاصله ۳۰۰ کیلومتری منطقه مورد مناقشه قره‌باغ در منطقه تاوش جان ده‌ها سرباز ارمنی و آذربایجانی را گرفت. با این‌که از آغاز این بحران ۳۲ سال می‌گذرد، مناقشه همچنان پابرجاست و حدود ۳۰ هزار نفر در این مدت کشته شده‌اند. جمهوری آرتساخ با نام جمهوری قره‌باغ کوهستانی یک کشور مستقل با اکثریت شهروندان ارمنی، در جنوب قفقاز است که تنها توسط سه کشور دیگر غیر عضو سازمان ملل، به رسمیت شناخته شده‌است. منطقه قره‌باغ سال‌ها است که محل مناقشه بین ارمنستان و جمهوری آذربایجان است.

ارانه یک راه‌حل مناقشه آذربایجان و ارمنستان بر سر قره‌باغ کار بس دشواری است، زیرا که این مناقشه حدود سه دهه سال است ادامه دارد و آذربایجان و ارمنستان همدیگر را به جنگ تهدید می‌کنند. در ظرف دو دهه گذشته بر سر هرگونه راه‌حلی برنامه‌ریزی شده است. از جمله راه‌حل «مرحله‌ای» و یا «تعویض مناطق» صحبت‌های زیاد شده، اما هیچ‌یک از این راه‌حل‌ها تاکنون نتیجه‌ای ن داده است. طرح «اصول مادرید»، یکی از این همین راه‌حل‌ها بود که در سال ۲۰۰۷ طرفین بر سر بندهای آن مذاکره کردند. بر اساس این اصول ارتش ارمنستان از مناطق اشغالی قره‌باغ باید خارج می‌شد تا امنیت بازگشت مهاجران به این مناطق تامین شود. نکته مهم دیگری که وجود دارد، این است که ارمنستان در پیمان امنیت جمعی به رهبری روسیه عضویت دارد و در صورتی که جنگ آذربایجان و ارمنستان جدیدتر و همه‌جانبه‌تر شود، آن‌گاه به‌صورت خودکار، روسیه پشت ارمنستان قرار خواهد گرفت. این موضوع، ابعاد ماجرا را پیچیده‌تر می‌کند! جمهوری آذربایجان بارها ارمنستان را در صورتی که مذاکرات صلح نتایج رضایت بخشی به بار نیاورد، به توسل به زور برای بازپس گرفتن منطقه قره‌باغ تهدید کرده است. این در حالی است که ایروان هشدار داده است که اگر باکو هرگونه اقدام نظامی علیه ارمنستان صورت دهد، این کشور اقدام تلافی‌جویانه گسترده‌ای را صورت خواهد داد. بودجه نظامی این کشور ۴ برابر ارمنستان است و تعداد قوای مسلحش یک و نیم برابر ارمنستان از این رو اگر جلو این جنگ گرفته نشود و آتش بس فوری اعلام نگردد ضایعات انسانی و تخریبات این جنگ کمرشکن خواهد شد. البته که این درگیری در حال حاضر بر منازعه روسیه و ترکیه بحران سوریه و همچنین لیبی تاثیرگذار است. هر دو کشور در درگیری‌های قره‌باغ درگیر هستند. ترکیه به وضوح از آذربایجان جانب‌داری می‌کند. سیاست امنیتی روسیه بسیار نزدیک با ارمنستان است. روسیه در ارمنستان یک پایگاه نظامی دارد و ۵۰۰۰ نیرو نظامی اش را نیز در این کشور مستقر کرده است. اما موضع روسیه به این شکل یک‌طرفه نیست. به این دلیل که این کشور یک منبع عمده واردکننده سلاح به جمهوری آذربایجان نیز است. جمهوری آذربایجان ۸۰ درصد از سلاح‌های سنگین و پیشرفته‌اش را از روسیه وارد می‌کند. بنابراین روسیه نقش دوجانبه‌ای را بازی می‌کند، در حالی که ترکیه به وضوح از آذربایجان جانب‌داری می‌کند و در یک دشمنی تاریخی با ارمنستان قرار دارد. چرا که ارمنستان همواره بر سر محکوم کردن قتل‌عام ارمنه در اواخر امپراتوری توسط ترکان عثمانی پافشاری می‌کند.

ارمنستان، بلاروس، قزاقستان، قرقیزستان، روسیه، تاجیکستان و ازبکستان اعضای سازمان پیمان امنیت جمعی هستند. روسیه، شریک اصلی اقتصادی و نظامی ارمنستان است و پارلمان ارمنستان چند سال پیش قراردادی را تایید کرد که اجازه می‌دهد روسیه یک پایگاه نظامی را در ارمنستان تا سال ۲۰۴۴ حفظ کند.

در سال ۱۹۹۴ به کمک «گروه مینسک» (روسیه، آمریکا و فرانسه) در بیشکک (پایتخت قرقزستان) توافق‌نامه آتش‌بس بین آذربایجان و ارمنستان امضاء شد. گروه مینسک و «سازمان امنیت و همکاری اروپا» مسئولیت داشتند که با مذاکره با طرفین

بحران قره‌باغ را حل نکنند. ولی تا کنون به نتیجه‌ای نرسیده‌اند و درگیری بین جمهوری‌های آذربایجان و ارمنستان، همچنان ادامه دارد.

در پایان باید این سؤال اساسی و سرنوشت‌ساز را مطرح کرد و جواب داد که در حال حاضر و در میان جنگ چه باید کرد که بیش از این مردم هر دو کشور، آسیب نبینند؟
به نظر من جواب این سؤال مهم را باید چنین داد: این جنگ، جنگ شهروندان آزادی‌خواه و برابری‌طلب ارمنی و آذری نیست، جنگ دو حکومت ناسیونالیست و تمامیت‌خواه است که اساساً بر روی گرایش‌های پان‌ترکیسم و پان‌ارمنیسم حساب باز کرده‌اند تا حاکمیت خود را حفظ کنند. در این میان کسانی که تظاهرات‌هایی را از جمله در استان‌های آذربایجان ایران و یا شهرهای ترکیه برگزار می‌کنند مستقیم و غیرمستقیم تظاهرات‌های دولتی هستند و شعارشان نیز «جنگ جنگ تا پیروزی» چیز دیگری نیست. بنابراین در مقابل آن‌ها باید تظاهرات‌های ضدجنگ سازمان داد و در آن‌ها با صدای بلند و رسا خواهان قطع فوری جنگ شد. از سوی دیگر، همان‌طور که در بالا نیز اشاره کردیم راه‌حل‌های تاکتونی برای پایان دادن به مناقشه قره‌باغ به ثمر نرسیده‌اند. اکنون تنها راه‌حل سیاسی، انسانی و عملی این است که هر دو دولت آذربایجان و ارمنستان را وادار کرد تا منطقه مورد مناقشه را به‌مثابه یک منطقه خودگردان و مستقل به رسمیت بشناسند و اجازه دهند مردم آذری و ارمنی که در این منطقه زندگی می‌کنند بدون دخالت خارجی در فضایی آزاد و برابر در کنار هم بدون جنگ و خشونت زندگی کنند و جامعه‌شان را مستقیماً اداره و مدیریت کنند.

چهارشنبه نهم مهر ۱۳۹۹ - سی‌ام سپتامبر ۲۰۲۰